

VÁRADI MONIKA MÁRIA

Német kisebbségi önkormányzatok és változó helyi társadalom

Bevezetés

A magyarországi kisebbségi politika és politikázás a rendszerváltás éveiben gyökeres fordulatot vett; a nemzeti és etnikai kisebbségek az etnopolitikának immár nem tárgyai, hanem cselekvő szereplőivé váltak (Seewann 2000)¹. E változás mindenekelőtt a nemzeti és etnikai kisebbségeket megillető egyéni és kollektív jogok törvényi biztosításában érhető tetten, amelyek végső deklarált célkitűzése a nemzetiségi és etnikai kisebbségek kulturális autonómiájának megteremtése. A kisebbségek jogait és autonómiáját rögzítő törvénykezés legfontosabb dokumentumai²: a Magyar Köztársaság Alkotmányáról szóló 1949. évi XX. törvény; A nemzetiségi és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény; A helyi önkormányzatokról szóló 1990. évi LXV. törvény, valamint A közoktatásról szóló 1993. évi LXXIX. törvény kisebbségekre vonatkozó rendelkezései. E dokumentumok mellett meg kell említeni még a kisebbségi jogok érvényesülésének betartását biztosítani hivatott intézmény, A Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa hivatalának 1995-ben történő felállítását.

1 Seewann, a hazai nemzetiségek, köztük is elsősorban a németiség szociokulturális jellemzőinek, identitásának, politikai helyzetének változásait áttekintő tanulmányaiban rendre hangsúlyozza a csoportképződés, az önmeghatározás és a politikai participáció lehetőségének alapvető hiányát.

2 Az MTA RKK által a magyarországi kisebbségi önkormányzatok körében 1997/1998-ban folytatott vizsgálat keretén belül a hazai nemzeti és etnikai kisebbségek helyzetét szabályozó törvények, rendeletek kritikái elemzésére is sor került: az elemzés alapját összesen 76 jogszabály képezte. Lásd Finta István és Pálné Kovács Ilona írásait in: Csefkó Ferenc-Pálné Kovács Ilona (szerk.): Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon. 1999

A nemzeti és etnikai kisebbségek politikai emancipációját, kulturális autonómiájuk megteremtését célzó lépések megtételére akkor került sor, amikor a honi kisebbségek – köztük az érdeklődésünk homlokterében álló németiség – a történelmi traumák, a tradicionális falusi közösségeket visszafordíthatatlanul átalakító modernizációs folyamatok, a nyelvvesztés és nyelvváltás, de éppen így a kollektív kisebbségi jogok, a politikai participáció hiánya következményeként messzemenően asszimilálódtak. Nem meglepő tehát, ha kisebbségi politikusok, elméleti és gyakorlati szakemberek egyik gyakran fölvetődő kérdése, a példaszerű politikai szándék és a kisebbségi autonómia kialakítását biztosító intézményrendszer – mindenekelőtt a kisebbségi önkormányzatok rendszere – nem születtek-e túl későn ahhoz, hogy képesek legyenek feltartóztatni a kisebbségek teljes asszimilációját. A kérdésre adott válasz természetesen függ attól, ki mit tekint a kisebbségi léthelyzet, státusz és identitás legfontosabb kritériumainak; e tekintetben a nyelvhasználat szerepének megítélése látszik vízválasztónak, vagyis az a kérdés, hogy lehetséges-e kisebbségi identitás a kisebbségi nyelv ismerete és használata híján (ez a nyelv elsődlegesen már az iskolában tanult nyelv lett). (Seewann 2000, Erb 2001).

A magyarországi kisebbségek, illetve a németiség jelenlegi helyzetéről folyó tudományos diskurzusban két markáns irányt különíthetünk el. Az egyik az identitás változásainak körüljárására törekszik szociolingvisztikai, szociológiai eszközökkel (lásd pl. Erb Mária és Knipf Erzsébet, Bindorffer Györgyi, Gerhard Seewann kutatásait, tanulmányait, a Hazai kisebbségek az ezredfordulón című konferenciát), a másik, amelyben kisebbségi politikusok, jogalkotók és jogtudósok, szociológusok, közgazdászok egyaránt részt vesznek, a kisebbségek jogi helyzetének szabályozása, a kisebbségi törvény hiányosságai, elmentmondásai, a kisebbségi önkormányzatok működése témakörét járják körül (lásd az MTA RKK-ban 1997/98-ban lezajlott kutatást, illetve az annak eredményeként megjelent kötetet, Eiler Ferenc és Kovács Nóra, valamint Rátkai Árpád tanulmányát (2000), vagy „A nemzeti és etnikai kisebbségek részvétele a közéletben” nemzetközi tudományos konferenciát).

A szakértők a kisebbségek autonómiáját garantálni hivatott jogszabályalkotás legalapvetőbb hiányosságai között egyrészt a kisebbségek parlamenti képviselőtének elsősorban politikai konszenzus hiányában elhúzódó megoldatlanságát hangsúlyozzák, másrészt az identitás szabad választásának elve és gyakorlata, valamint a kisebbségi önkormányzatok választási rendszerének sajátosságai nyomán előállt helyzet ellentmondásait. A kisebbséghez tartozó polgárok mindennemű regisztrációjának hiánya, a kisebbségek választásában

is minden választópolgárra kiterjedő aktív és passzív választói jog, a települési és kisebbségi önkormányzati választások egyidejű megtartása egyfelől ugyan a kisebbségi politikusok jelentős része számára fontos szimpátia-szavazatokat eredményez, másfelől azonban annyit jelent, hogy a nem kisebbséghez tartozó választók is szavaznak a kisebbségi jelöltekre, ami elsősorban a nagyvárosokban és a fővárosban vezet az „etno-bizniszben” érvényesülni szándékozó (nem feltétlenül az adott kisebbséghez tartozó) „kakukk-fiókák”³ megválasztásához, s ezáltal súlyos legitimációs válsághoz (Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának 1998-as jelentése, Eiler-Kovács 2000, Rátkai 2000, „A nemzeti és etnikai kisebbségek részvétele...” 2001).

Tanulmányunkban nem foglalkozunk a jelzett jogszabályi problémák és hiányok feloldására, kiküszöbölésére tett javaslatok, ajánlások elemzésével (lásd ehhez Eiler-Kovács 2000 vagy az Országgyűlési Biztos éves jelentéseit). (Kérdőívünkben három kérdést tettünk föl a jogi és intézményi szabályozás változtatását illetően, ezek a megyei kisebbségi önkormányzati szint létesítésére, a kisebbségek parlamenti képviseletének szükségességére, valamint a kisebbségi önkormányzatok hatáskörének esetleges bővítésére vonatkoznak.) A jelen beszámolóban elsősorban az MTA RKK által, mint az egyetlen megelőző, kisebbségi önkormányzatok körében lebonyolított kérdőíves vizsgálat eredményeihez kapcsolódunk.

A kutatásról

Az OTKA által finanszírozott kutatásunkban kezdetől terveztünk egy átfogó kérdőíves felmérést, amelyet azonban a már említett, a Kisebbségi Országgyűlési Biztos felkérésére az MTA RKK-ben lefolytatott vizsgálat közelsége okán, elhalasztottunk. Így a kutatás első szakaszában helyi, intenzív módszereken alapuló vizsgálatokat folytattunk négy Pest, valamint két Baranya megyei településen (Kovács-Váradai 1999). 2000 második felében a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata (Landeselbstverwaltung der Ungarndeutschen, a továbbiakban: LDU) közreműködésével egy kérdőíves felmérést végeztünk a német kisebbségi önkormányzatok körében. Az alábbiakban e felmérés legfontosabb első eredményeit tesszük közzé.⁴ Jelen elemzés anyagát a kisebbségi politikusok szociológiai jellemzői, a kisebbségi önkormányzatok működésének tartalma, anyagi-financiális feltételei alkotják.

3 A két idézőjeles kategória az 1998-as ombudsmani jelentésnek köszönheti karrierjét.

Alapinformációk a kisebbségi önkormányzatokról

A Regionális Irodák közvetítésével a jelenleg működő 271 német önkormányzat mindegyikének eljuttattuk a kérdőívet, ezek közül 145 (53,5%) érkezett vissza, az egyes megyék szerint különböző arányban. A kérdőívek megoszlása viszonylag kiegyensúlyozottnak mondható, legalábbis regionális szinten, annak ellenére, hogy két, a német kisebbségi önkormányzatok számát tekintve kis megyéből egyáltalán nem érkezett vissza kérdőív (*Nógrád, Zala*), s hogy az Országos Önkormányzatnál is nagy érdeklődésre számot tartó Budapestről nagyon alacsony számban és arányban küldtek vissza kérdőíveket az önkormányzati vezetők.⁵ A legnagyobb beküldési arány a Közép-Dunántúli régiót, Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megyét jellemezte, ez az aktivitás, legalábbis Fejér és Veszprém megye vonatkozásában föltehetően azzal a ténnyel függ össze, hogy itt a kisebbségi önkormányzatok döntő többsége csak 1998-ban alakult meg, s az eltelt két esztendő a tanulás, a működés, konfliktusoktól és nehézségektől nem mentes beindítása jegyében telt. Másként fogalmazva, ezek az önkormányzatok bíznak abban, hogy a kérdőív kitöltése közvetlenül vagy közvetve segít pozíciójuk stabilizálásában.

A német önkormányzatok működési körülményei, feltételei

A német kisebbségi önkormányzatok 53 százaléka (78) kistélepülésen működik, amelyekben a lakosság száma nem haladja meg a kétezret: az 500 léleknél kevesebbet számláló falvak aránya 20%, az 1000 lakosnál kisebb települések aránya 34,4%.

-
- 4 A kérdőívek kódolását és az adatbevitelt Gulyás Judit, az adatok elsődleges feldolgozását Koós Bálint végezte el. Munkájukért ezúton is köszönetet mondok. Terveinkkel ellentétben eddig csak az elsődleges, nyers feldolgozásra kerülhetett sor. Egyfelől elhúzódott a kérdőívek kiküldése és beérkezése, így az adatbevitelre ez év tavaszán került sor. Másfelől a nagy adatbázis olyan információkat is tartalmaz, amelyek értékelésére a népszámlálás eredményeinek megjelenése, illetve T-STAR adatok feldolgozása után lesz lehetőség, ilyen pl. az egyes településeken élő németek becsült aránya vagy a külföldiek által megvásárolt ingatlanok száma. Meg kell jegyeznünk, hogy a kérdőíveket meglehetősen pontatlan kitöltés jellemzi, ezért az adatok mindig az adott, információt nyújtó esetek számára vonatkoznak. (A beszámolóhoz összefoglaló táblázatokat készítettünk, amelyek a Mellékletben találhatók.)
- 5 Előzetes ismereteink alapján azt kell feltételeznünk, hogy a budapesti német kisebbségi önkormányzati vezetők nem pusztán idő és kapacitás hiányában vonatkoztak a kérdések megválaszolásától, hanem az országos és fővárosi önkormányzat(ok) közötti mély gyökerű konfliktus és bizalmatlanság okán is.

A beérkezett kérdőívek tehát tükrözik a magyarországi német településrendszernek azt a sajátságát, hogy a nagyobb telepestömbök – az ún. Schwäbische Türkeit alkotó Baranya és Tolna megye, illetve a Dunántúli Középhegységhez tartozó tömbök⁶, mindenekelőtt Veszprém megye területén – döntően aprófalvas szerkezetű régiókban maradtak fenn napjainkig. A nagyobb lélekszámú települések eme aprófalvas régiók központjai, alföldi falvak és városok, a budapesti agglomeráció hajdan német többségű, mára földuzzadt népességű, vegyes etnikumú községei és városai, valamint a megyeszékhelyek és a főváros.

A 144 önkormányzat 40,3 százaléka (58) 1994-ben, 10,4 százaléka (15) 1995-ben, közel fele, 49,3 százaléka (71) viszont csak 1998-ban alakult meg.⁷

1994-ben azokon a településeken alakult német kisebbségi önkormányzat, amelyeket már korábban jelentősebb kulturális és/vagy politikai aktivitás és/vagy az országos német „elittel” (Német Szövetség, országgyűlési képviselők) fenntartott aktív kapcsolatok jellemeztek (Demeter Zayzon 1999, Kovács 1996, Váradi 1996). A kedvező tapasztalatok, az LDU és a Regionális Irodák aktivitása, agitáló-szervező tevékenysége, a félelmek oldódása egyaránt hozzájárultak ahhoz, hogy 1998-ban jelentősen megemelkedett a kisebbségi önkormányzatok száma. Abban, hogy az olyan, jelentős német kisebbséggel rendelkező megyékben, mint pl. Veszprém, az önkormányzatok 74 százaléka alakult meg a második ciklusban, a „vad kommunista” és kevésbé nemzetiségbarát megyei politika messzire nyúló árnyéka éppen annyira szerepet játszott, mint a kedvezőtlen településszerkezet, az apró-, illetve kis falvak dominanciája a német kisebbséggel rendelkező

6 Lásd Bottlik 2000.

7 Az 1994–1998 közötti választási ciklusban 163 német kisebbségi önkormányzat működött, az összes kisebbségi önkormányzat (760) 21,4 százaléka. 1998-ban 272 településen (illetve kerületben) alakítottak német önkormányzatot (egy megszűnt azóta), ez az összes 19,8 százaléka. Az LDU vezetői úgy látják, több településen már nem indokolt kisebbségi önkormányzatok alakítása. Összehasonlításként: 1980-ban 407 településen (13 megyében) élt, természetesen igen eltérő arányban, német kisebbség. (Seewann 2000, 43.) A megalakult kisebbségi önkormányzatok területi elhelyezkedése tekintetében a megyék számának növekedését kell regisztrálnunk, amelyben a németiség tradicionális lakóhelyei mellett városok, elsősorban megyeszékhelyek és főként Budapest kisebbségi önkormányzatai játszanak főszerepet. Ezen településeken a beköltözött német identitási/kötődésű embereknek köszönhető az önkormányzatok megalakulása, történeti és társadalmi beágyazottságuk – eltekintve Budapest „sváb” őslakosokkal jellemezhető kerületeitől, Óbuda-Békásmegyertől, Nagytéténytől, Budafoktól, valamint Soroksártól – legalábbis kétséges és ingatag. Budapest, a maga 23 önkormányzatával, s az említett kivételekkel, ezért is tűnik kakukkfőkének a német kisebbségi politikusok döntő többségének szemében.

települések körében. Az előregedéssel sújtott, anyagi és szimbolikus tőkében egyaránt szegény kistelepüléseken nehezebb megtalálni és mozgósítani azt az „elitet”, amely vállalja a kisebbségi önkormányzatok működtetésével járó feladatokat. Nem véletlen, hogy a kistelepüléseken (2000 lélek alatt) szignifikánsan magasabb az 1998-ban alakult önkormányzatok aránya, mint a nagyközségek, illetve városok (kerületek) esetében.

A kisebbségi önkormányzatok (144 értékelhető információ) 85 százalékát (123) közvetlenül választották meg, közvetett önkormányzatként működik 3,5 százalékuk (5), 8,3 százalékuk (12) pedig megalakulása óta egyben települési önkormányzat is. Az 1994-es első megalakulást követően az esetek 3 százalékában (4) regisztrálhatunk változást, egy településen az először közvetlenül megválasztott önkormányzat 1998-ban közvetett önkormányzatként működött tovább, míg 3 közvetett önkormányzat 1998-ban települési önkormányzattá alakult. A települési önkormányzatok kisebbségi önkormányzattá alakulását, illetve ekként való működését az érintett önkormányzatok vezetői egyfelől a települések lélekszámával és etnikai összetételével (és a hadra fogható emberek hiányával) magyarázzák – kétségtelen, hogy a mindösszesen 15 érintett önkormányzat közül mindegyik 5 000-nél alacsonyabb lélekszámú településen alakult meg, közülük 11 olyan településen működik, amelynek népessége nem éri el a 2 000 főt –, másfelől, evvel összefüggésben a racionális gazdálkodás, vagyis a bevételek és kiadások, valamint az önkormányzati feladatok ésszerű koncentrációjának követelményére hivatkoznak. Helyi kutatásaink során azonban kiderült, hogy a települési önkormányzatok kisebbségi önkormányzattá alakulása a (vélt és félt) nemzetiségi konfliktusok, a nemzetiségi identitás nyilvános vállalásának elkerülését célzó stratégia is lehet (Kovács 1996, 1999). Ugyanakkor a kisebbségi önkormányzatok választási gyakorlatának ellentmondásai lehetőséget adnak arra is, hogy a kisebbségi törvényt éppen a kisebbség ellenében játsszák ki. *„Ha ismerték volna a lehetőséget (hogy ti. a települési önkormányzat kisebbségi önkormányzattá alakulhat), akkor nálunk is megtörténhetett volna. Egyáltalán nem akartak kisebbségi önkormányzatot. A település polgármestere nem sváb származású, és a mai napig nem tudja elviselni, hogy megalakultunk. Ha a jogszabályok nem változnak, (...) akkor azok kezébe kerülhet az irányítás, akiknek semmi köze nincs a kisebbséghez. Bárki német képviselőnek írhatja magát. A következő választáson valószínű nálunk is ez fog elkövetkezni, hiszen a polgármesteriünk állandóan azon mesterkedik, hogy ellenünk szervezkedjen.”* (Fejér megye)

Arra is megkértük a kérdőív kitöltőit, becsljék meg, lakóhelyükön mekkora a német kisebbséghez tartozó népesség aránya. Úgy véljük, az adatok elemzése akkor lesz igazán érdekesítő, ha megismerjük a népszámlálás vonatkozó adatso-rait, s módunk nyílik a kettő egybevetésére. Annnyit kívánunk csak jelezni, hogy a beérkezett kérdőívek szerint a németység a települések 26 százalékában képviseli a helyi lakosság több mint felét, arányukat 50–75% közé az önkormányzatok 19 százaléka becsülte, és az esetek 8,4 százalékában vélték úgy, hogy a németység 75 százaléknál nagyobb arányban él a településen. A települések közel harmadában tehát – a becslések szerint – a német kisebbség többségben van. Ugyanakkor 10 százaléknál alacsonyabbra becsülték a településen/kerületben élő németek arányát az esetek 16,8 százalékában (a települések 1,4 százalékában 1% alatti az arányuk, 27 százalékban 1–10% között helyezkednek el), 10–25% közé 16,8, 25 és 50% közé pedig 28 százalékban helyezték a kérdőívek kitöltői a németek arányát.

Kisebbségi önkormányzatok működésének intézményi és személyi infrastruktúrája

Arra kérdésre, hogy a kisebbségi önkormányzat rendelkezik-e saját ingatlanulajdonnal, 123 válasz érkezett. Az érintett önkormányzatoknak mindössze 13,8 százaléka (17) rendelkezik saját tulajdonú irodával, a döntő többség az önkormányzattól (53%, 65) és elenyésző esetben, valamely kulturális intézménytől vagy gazdálkodó szervezettől (11%, 13 eset) bérlti azt a helyiséget, ahol az önkormányzat üléseit, fogadóóráit tartja, irodáját berendezte. Az irodaként, tanácsteremként használt helyiség után mindössze hét esetben fizetnek az önkormányzatok bérleti díjat, melynek szórása igen nagy: évi 18 000 és 270 000 forintra egyaránt akad példa. Mindazonáltal a kisebbségi önkormányzatok több mint egyötödének (22,8%, 28) működését nem segíti akár saját tulajdonú, akár bérelt irodahelyiség, a képviselők az önkormányzat épületében vagy más települési intézményben vehetnek alkalmanként igénybe egy-egy termet üléseik, fogadóóráik megtartására.

A kisebbségi önkormányzatok szinte kizárólag (a települések 93 százalékában) saját képviselőik munkájára támaszkodnak feladataik elvégzésében – a települési önkormányzat adminisztrációjával való együttműködés tartalmára nem kérdeztünk rá a kérdőívben, tapasztalataink szerint, s a törvényes előírások értelmében a költségvetéssel kapcsolatos adminisztratív teendők ellátásában segít az apparátus –, mindössze 9 önkormányzat foglalkoztat saját alkalmazottat, akiknek feladata az adminisztráció, ritkábban gondnoki teendők ellátása.

A helyi kisebbségi politikusok

Mindösszesen 559 német kisebbségi képviselőről jutottunk valamilyen – korántsem hiánytalan – információhoz.

Függetlenség és politika

A kisebbségi politikusok (541) 91 százaléka egyéni jelöltként, mindenféle egyesületi vagy párttámogatástól függetlenül lett képviselő, 9,5 százalékat valamely nemzetiségi egyesület támogatását élvezte, s csupán hat képviselő jutott politikai hátszéllel a testületbe. A számadatok jelzik, hogy a kisebbségi politikusok nagyon tudatosan szét kívánják választani a nemzetiségi és a pártpolitikát; ez az alapbeállítódás fejeződik ki abban is, hogy még a kisebbségek parlamenti képviseletét sürgetők is hangsúlyozzák, az országgyűlésben a (majdani) nemzetiségi politikusoknak nem szabad pártpolitikusként, frakcióérdekek kiszolgálójaként viselkedni, a pártok közötti konfliktusban részt venni. „*A kisebbség parlamenti képviselői csak az őket delegáló nemzetiségnek lehetnek elkötelezettek, neki tartoznak felelősséggel.*” (Komárom-Esztergom megye) Némi- leg sarkítva: a kisebbségi, nemzetiségi politikát és politizálást a pártok szerint szerveződő politika és politizálás fölött álló minőségnek tekintik (vagy szeretnék látni), amely a magyarországi németek egész közösségét lenne hivatott képviselni.

Az a tény, hogy a közvetlenül választott képviselők 39 százaléka ugyanakkor a települési önkormányzat tagja is, egyfelől az önkormányzati választási rendszer, illetve a kisebbségi törvény adta lehetőségek kihasználásának köszönhető, másfelől utal arra is, hogy a kisebbségek hatékony helyi szintű érdekképviseletét az önkormányzatok akkor látják igazán biztosítottnak, ha a települési képviselőtestület munkájában, döntéseiben is részt vehetnek. (E stratégiára az országos önkormányzat is ösztönözte a német önkormányzatokat.)⁸

A képviselők csoportjának demográfiai szerkezete

A német kisebbségi képviselők 45,8 százaléka 2000 főnél kevesebbet számláló településen lakik: 17,2 százalékuk él 500, 27 százalékuk 1000 lelkesnél kisebb faluban. A képviselők (550) 61,3 százaléka férfi, 38,7 százaléka nő. Ha a helyi német kisebbségi és a települési önkormányzati képviselők nemek

⁸ A kisebbségi önkormányzatok között a német képviselők kiugróan magas, 44% volt a települési képviselőtestületi tagsággal is rendelkezők aránya. (Csefkó-Pálné (szerk.) 1999, 107.)

szerinti megoszlását összevetjük, a kisebbségi önkormányzatokon belül a nők felülreprezentáltsága tűnik fel: a települési önkormányzati képviselők között arányuk 20,2 %, a férfiaké ezzel szemben 79,8%. (KSH, 1999, 11.)

A kisebbségi politikusok között az átlagnál is magasabb a nők aránya Pest, Baranya, Békés és Csongrád megyében, evvel szemben meghökkentően alacsony Borsod-Abaúj-Zemplén, Komárom-Esztergom, Győr-Moson-Sopron, Vas megyékben, mindenekelőtt azonban Budapesten, ahol a két kerületben mindössze egy női képviselőt találunk. Ha a települések nagysága szerint vesszük szemügyre a képviselők nemek szerinti megoszlását, szembetűnő, hogy a lélekszám növekedésével párhuzamosan csökken a nők aránya a kisebbségi politikusok között.

Vagyis: minél magasabb a településhierarchiában elfoglalt pozíció, annál kevesebb eséllyel jutnak nők a kisebbségi képviselők közé, és minél kisebb a település, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a női képviselők száma magas a testületben.

A helyi kisebbségi képviselők életkori megoszlása (528 esetben rendelkezünk adattal) azt jelzi, hogy a német nemzetiségi képviselők között a 40–49 éves generáció (34,8%) alkotja a derékhadat, őket az 50–59 évesek (24,1%) és a 60 évesnél idősebb, nyugdíjas korosztály (16,9%) követi, míg a fiatal generációk aránya meglehetősen alacsonynak mondható. Ha a kisebbségi és települési képviselők életkori megoszlását egybevetjük, mindenekelőtt a nemzetiségi képviselők életes kora az, ami szembetűnik, a másik oldalon az egészen fiatal, pályájuk elején álló 20–29 éves generációk aránya is jelentősebb a kisebbségi politikusok között, evvel szemben a többi aktív korosztály magasabb arányban jelenik meg a települési képviselők körében.⁹

A településkategóriákat illetően az adatok arra utalnak, hogy a legidősebb generációk az átlagnál magasabb arányban a legkisebb, illetve a legmagasabb népességszámú településeken vannak jelen. A megyék között Pest, Tolna, valamint Budapest kisebbségi képviselői között találjuk a legtöbb idősebb korút, a legfiatalabb generáció tagjai nagyobb arányban az alföldi megyékben (igaz, itt igen alacsony az esetszám), valamint a Baranya, Fejér és Veszprém megyében működő önkormányzatokban fordulnak elő.

⁹ A 60 és idősebb korosztály aránya a települési képviselők között 7,1%, a 20–29 éveseké 5,8 (a kisebbségiek között ez az arány 10,4%), a 30–39 éves települési képviselők aránya 21,4%, a kisebbségieké 13,8, a 40–49 éves települési képviselők 38,2 százalékos súllyal képviseltetik magukat, egyedül az 50–59 éves korosztály aránya egyezik meg a települési és kisebbségi politikusok között. KSH 1999, 61.

Ha mérleljük a kisebbségi politikusok generációk szerinti összetételét, azt föltételezzük, hogy az idős és legfiatalabb korosztályok fölültreprezentáltsága, az aktív korúak viszonylag csekély súlya avval függ össze, hogy a kisebbségi önkormányzati képviselőség, szemben a települési képviselői pozícióval, sem anyagi szempontból, sem egy esetleges politikai karrier tekintetében nem kínál vonzó alternatívát, másként fogalmazva: a kisebbségi politizálásnak helyi szinten alacsonyabb a presztízse, mint a települési politikában való részvételnek. (Ez újólag magyarázza a nők fölültreprezentáltságát a kisebbségi politikusok között.)

Iskolai végzettség, munkaerő-piaci pozíció

A helyi kisebbségi (540) és települési politikusok iskolai végzettségére tekintve megállapíthatjuk, hogy az egyes végzettségi kategóriák aránya nagyjából megfelel egymásnak¹⁰, némi eltérést a szakmunkás végzettségűek, illetve a középfokú végzettséggel és felsőfokú diplomával rendelkező képviselők között találunk. Míg a települési képviselők között magasabb a szakmunkás bizonyítvánnyal bírók aránya (20,4%, a kisebbségiek között 13%), addig a kisebbségi politikusok között ez a diplomásokról mondható el (45,6%, a települési képviselők közt 41,1%). A női képviselők között a felsőfokú végzettséggel rendelkezők fölültreprezentáltak: 59,2% a diplomások aránya, míg a férfiak között ez az arány csak 36,7%. Evvel szemben a férfi képviselők 17,9 százaléka szakmunkásképzőt (a nőknél az arány 5,2%) végzett, 39 százaléka középfokú végzettséggel rendelkezik (29,5% a megfelelő női arányszám).

Noha a felsőfokú végzettséggel rendelkező képviselők aránya a kis településeken, aprófalvakban is viszonylag magasnak mondható, e települési körben az átlagot jóval meghaladja az általános iskolai végzettséggel, szakmunkás bizonyítvánnyal és egyúttal a gimnáziumi érettségivel rendelkezők aránya – ez utóbbi kategória súlya a női képviselők fölültreprezentáltságával függ össze –, míg a település-hierarchia magasabb grádicsain, főképp a városokban egyértelmű a diplomások dominanciája.

A német önkormányzati képviselők foglalkozására, munkaszervezeti pozíciójára vonatkozó információkat több dimenzióban dolgoztuk fel. Fog-

10 A már idézett felmérés adatai abban térnek el az általunk földolgozott információktól, hogy az 1997/98-as vizsgálatba került német kisebbségi képviselők között valamelyest alacsonyabb volt a középfokú végzettségű (27%), míg kicsit magasabb (48%) a diplomások politikai aránya. Csefkó-Pálné (szerk.) 1999, 73.

lalkozás szerint a legnagyobb csoportot a köz- és magánszférában dolgozó alkalmazottak alkotják (44,1%), őket az önálló egyszisztenciák, vállalkozók követik (19,4%), munkásként a képviselők 5,9, köztisztviselőként 3,5 százaléka dolgozik, a diákok 2,2, a háztartásbeliek vagy gyesein, illetve gyeden lévő anyák 1,8 százalékban jelennek meg a képviselők között. Munkanélküli képviselővel ritkán találkozhatunk (mindössze 5 esetben, ez nem éri el az 1 százalékot). Ugyanakkor a képviselők korszerkezetéből fakadóan igen magas (22,2%) a nyugdíjasok aránya.¹¹

A képviselők munkahelyeinek ágazati besorolása (326) alapján a közszolgáltatások dominanciája tűnik szembe (a képviselők 53,1 százaléka dolgozik a közszférában). A közszolgáltatások területén föltűnően magas a pedagógusok száma és aránya (108 pedagógus, 66%). A piaci alapú szolgáltatások területén a képviselők 19,3 százaléka talál munkát, az ipar foglalkoztatja a képviselőket 14,1 százalékát, míg a mezőgazdaságban keresi kenyerét 10,4 százalékuk.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy a munkaszervezetben elfoglalt pozíció (146) alapján miként tagolódik a kisebbségi képviselők köre. Az érintett képviselők 33,5 százaléka dolgozik valamilyen vezető beosztásban: óvodák vagy iskolák élén áll, vezető orvos vagy mérnök, kulturális, közművelődési intézményt vezet, illetve társas vállalkozást, céget irányít.

Ha a megyék sajátosságaira, a helyi színekre kérdezzük, az átlagoktól való eltérésre akad egy-egy föltűnő példa. Van olyan Veszprém megyei falu, ahol az öt képviselő mindegyike férfi és mezőgazdasági vállalkozó vagy őstermelő, a másik oldalon olyan Baranya megyei nagyközség említhető, ahol az öt férfi képviselő egytől egyik diplomás, és intézményvezetőként dolgozik. A budapesti képviselők köre lényegében diplomás nyugdíjasokból áll.

Az önálló egyszisztenciák súlya a képviselők között meghaladja az átlagot Bács-Kiskun, Borsod-Abaúj-Zemplén és Fejér megyében, a nemek szerinti megoszlást tekintve – ami nem okoz meglepetést –, a férfiak körében több mint háromszoros a vállalkozók aránya, mint a női képviselők között (27, illetve 8%), ugyanígy, magasabb a nyugdíjas férfiak reprezentációja is (27, illetve 15%). A nagyvárosokban az átlagosnál nagyobb a képviselők között a vállalkozók aránya, és, elsősor-

11 Az idézett kutatás ugyan részben más kategóriákat használt, mégis alkalmas az összehasonlításra: a mintába bekerült német kisebbségi képviselők fele dolgozott köztisztviselőként, 8 százaléka a szolgáltatásban – ezek az arányok nagyjából megfelelnek jelen kutatás eredményeinek –, a vállalkozók aránya azonban magasabb, 29 százalékos volt a korábbi vizsgálatban. I.m. 75.

ban az agrárgazdaság súlyával összefüggésben, a kis településeken is viszonylag jelentősnek mondható az önálló egzisztenciák aránya.

Az alkalmazottak Békés és Csongrád megyében jelennek meg az átlagnál nagyobb mértékben a német kisebbségi képviselők között, míg a munkanélküliek a megye gazdaságának válságából adódóan Borsod-Abaúj-Zemplén megyében fölülreprezentáltak. Az agrárgazdaság súlya a Veszprém megye kis településein lakó német nemzetiségi képviselők megélhetésében látszik a legjelentősebbnek, az iparban dolgozók aránya a nyugat-dunántúli Vas és Győr-Moson-Sopron megyékben haladja meg az átlagot, míg a piaci, valamint közszolgálati szférában dolgozók Budapesten és általában a városokban tesznek szert kiugró jelentőségre.

A német önkormányzati képviselők (295) több mint fele (56,9%) lakóhelyén dolgozik. Kiugróan magas ez az arány az alföldi megyékben – Bács-Kiskun, Békés és Borsod-Abaúj-Zemplén –, valamint Budapesten; az átlagnál viszont jóval alacsonyabb a helyben dolgozók aránya Vas, Veszprém, valamint Komárom-Esztergom megyében. Az arányok, ha csak közvetve is, az egyes települések gazdasági és munkaerő-piaci potenciáljáról nyújtanak tájékoztatást: a városokban magas a helyben dolgozó képviselők aránya, míg az aprófalvas régiókban és/vagy periférikus helyzetű településeken működő kisebbségi önkormányzatok tagjai ingázni kénytelenek a helyi munkalehetőségek szűkössége okán. Ugyanakkor az a tény, hogy a képviselők fele lakóhelyén dolgozik, legalábbis az áttekinthető léptékű településeken, a falvakban a rendszeres napi kommunikáció, a helyi problémák napra kész ismerete révén erősíti a képviselők társadalmi integráltságát, illetve a kisebbségi önkormányzat legitimitációját.

A kisebbségi politikus

Ha a helyi német kisebbségi képviselők, vagy mondjuk politikusok kilétét firtató áttekintés eredményét összevetjük avval, amit a már többször hivatkozott kutatás megállapított, egyetérthetünk abban, hogy a kisebbségi politikusok „*többnyire jól képzett, munkaviszonnyal rendelkező, gyakran vállalkozó, de leginkább alkalmazott, szellemi munkát végző értelmiségi*” egzisztenciák (Csefkő-Pálné (szerk.) 1999, 76.). Az a tény, hogy a képviselők elsősorban a közszolgálatban dolgoznak, (legalábbis elvileg) kifejezetten elősegíti a kisebbségek kulturális autonómiájához való közelítést, hiszen tapasztalataink szerint ez tipikusan azt jelenti, hogy a helyi oktatási, illetve kulturális intézmények vezetői vagy más dolgozói helyet kapnak a kisebbségi önkormányzatokban, s így a kisebb-

ségek jövője szempontjából kulcsfontosságú intézményekre vonatkozó döntésekben ezek a képviselők a szakértelmet, kompetenciát képviselik.

Ugyanakkor vizsgálatunk alapján az is világosan látszik, hogy a kisebbségi politikai pálya presztízs és vonzerő tekintetében nem vetekedik a települési politizálás kínálta esélyekkel, ez egyfelől a nők, másfelől a nyugdíjasok magas arányában fejeződik ki. A lényegében minden ellenszolgáltatás nélkül végzett felelősségteljes és időigényes kisebbségi képviselői munkára (alább lesz még erről szó, de már most jelezzük, hogy az általunk ismert összes önkormányzat összes kiadásából 10 százaléknyi jut képviselői tiszteletdíjakra) a jelek szerint szívesebben vállalkoznak idősebbek. A helyi szinten dolgozó kisebbségi politikusok közül többen is úgy vélekednek, hogy ez a helyes és kívánatos út, mondván, szemben az aktív generációkkal, a nyugdíjasoknak már nem kell „hajtaniuk”, egzisztenciát építeniük, az idejükből futja a közéleti vesződésre. Nem tagadva e vélemény igazságtartalmát, azt kell hangsúlyoznunk ugyanakkor, hogy a képviselők korszerkezete okot adhat az aggodalomra, éspedig az utánpótlás tekintetében.

„A kisebbségi önkormányzati képviselői tisztségre kevesen vállalkoznak. Anyagi okok miatt, mert tisztán társadalmi munkában végezzük, költségtérítés nélkül. Kevesen jelölteték magukat, akik vállalták, azokat is rá kellett beszélni.” (Komárom-Esztergom megye)

Az idézett panaszt egy nagyvárosban működő kisebbségi önkormányzat első embere fogalmazta meg, ugyanakkor többen is jelezték – igaz, a helyi nemzetiségi kulturális élet problémáival vagy éppen az oktatással kapcsolatban –, hogy alapvető gondot jelent a közép- és fiatal generációk érdektelensége, bevonása a kisebbségi közéletbe. Ami igaz a kultúra, a hagyomány területén, az hogy ne lenne érvényes a kisebbségi politizálást illetően!? Különösen a kis településeken jelenthet reális veszélyt a következő években, hogy nem lesz kit jelölni és megválasztani a kisebbségi önkormányzatokba a mai „megszállott” képviselők helyére.

A kisebbségi önkormányzatok tevékenységének tartalmi elemei

Kultúra és identitás

A kisebbségi önkormányzatok, legyenek közvetlenül választott vagy egyben települési képviselőtestületek, tevékenységük középpontjába a törvény által meghatározott keretek között mozogva és célokhoz kapcsolódva lényegében a nemzetiségi kultúra ápolását és átörökítését állítják.

A kisebbségi önkormányzat legfontosabb feladatai között (361 válasz érkezett) a nemzetiség érdekeinek képviselete jelentkezik a legkisebb súllyal (3,3%), s viszonylag ritkán (8,3%) említik a partnerkapcsolatok ápolását is; e feladatot többnyire a települési önkormányzattal közösen látják el, már csak azért is, mert a testvértelepülések országaiban nem létezik a kisebbségi önkormányzati szint. *„Sokszor úgy érezzük, hogy a partnertelepülés nem tudja, mit kezdjen a nemzetiségi önkormányzattal, nem érti jogállásunkat. Talán szerencsés volna egy kiadvány, hogy úgy mondjam, képet kapjanak rólunk.”* (Pest megye)

A kérdőívet kitöltő kisebbségi önkormányzatok a hagyományok ápolását és megőrzését (29,9%), a nemzetiségi kultúra (17,7%), valamint a nemzetiségi, illetve a német nyelv ápolását (15,8%) és a nemzetiségi oktatás támogatását (13%) helyezik tevékenységük középpontjába, s figyelemre méltó, hogy a nemzetiségi identitás és (ahogy négyen fogalmaztak) az önbizalom erősítését (11,9%) is fontos feladatuknak tartják.

E prioritásoknak megfelelően azokban az esetekben (58), amelyekben jelezték, hogy a települési önkormányzat bizonyos feladatokat átadott a kisebbségi önkormányzatnak, rendezvények szervezéséről (44,8%) beszélnek az első helyen, a partnerkapcsolatok ápolása (20,1%) és az egyesületek támogatása (15,5%) kerül még említésre. A nemzetiségi oktatással összefüggő feladatok delegálására öt esetben utaltak (8,6%), ám ez nem az intézmények működtetésének átvételét jelenti, hiszen a nemzetiségi oktatási intézmények fenntartói egy-egy, a szabályt erősítő kivételtől eltekintve, a települési önkormányzatok.

Ami a kisebbségi önkormányzati funkciót is ellátó települési önkormányzatok prioritásait illeti (42-öt fogalmaztak meg), az első helyen az ő esetükben is a hagyományok ápolása áll (26,2%), a nemzetiségi nyelv ápolása és az oktatás támogatása (21,4) egyaránt előkelő helyre került. Föltűnő azonban, hogy az identitás erősítése e körben mindössze egyszer került említésre.

A német kisebbségi önkormányzatok által megfogalmazott legfontosabb feladatok sora nem csupán azt jelzi, hogy a testületek a törvény által kijelölt ösvényen haladnak, hanem azt is, hogy számos olyan feladatot vállalnak magukra, amelyet a nemzetiség civil szervezetei visznek, optimális feltételek között. Az elmúlt évtizedek (nemzetiségi) politikája következtében azonban a feltételek korántsem kedveztek a nemzetiségek autonóm szerveződésének: civil szervezetek a nyolcvanas évek második felétől jelentek csak meg a németiség körében is nagy számban, a kilencvenes években a hagyományokat újra kellett éleszteni, vagy éppen újakat teremteni.

Az önkormányzatok (140 válasz) 36 esetben (25,7%) jelezték, hogy településükön nem működik semmiféle nemzetiségi egyesület, kulturális csoport. A civil szervezetek hiánya leginkább az aprófalvakat jellemzi: az érintett települések több mint felében (55,5%) 1000 lakosnál kevesebben élnek.¹² A települések 22,9 százalékában egy, 17,1 százalékában kettő, 14 százalékában három nemzetiségi civil szervezet tevékenykedik. A négy és annál több kulturális csoportot, egyesületet felmutató települések aránya 20%. A civil szervezetek (103) körében nagyjából azonos arányban találhatunk hagyományörző egyesületeket, valamint a tradicionális zenei kultúrát ápoló ének-és zenekarokat, valamint táncgyűtéseket.

A kérdőív kitöltői 30 esetben (21,4%) nem tettek említést jellegzetes helyi hagyományokról, eseményekről. A legtöbben egy-kettő-három tipikus hagyományt említettek (17,9, 18,6 és 12,9%), ezen hagyományok döntő többsége (63%) a vallási, egyházi ünnepekhez kötődik. Ahogy az egyik fővárosi kisebbségi önkormányzati vezető fogalmaz: „A vallásosság a sváb kultúra szerves része!”. A jeles nemzetiségi hagyományok, ünnepek, rendezvények több mint kétharmadát (80%) a kilencvenes években a kisebbségi önkormányzat vagy valamely civil szervezet újíttotta fel vagy kezdeményezte. Ezek is elsősorban az egyházi évkör jeles napjaihoz kapcsolódnak, de gyakori a háborús eseményekről, a kitelepítésről és kitelepítettekről megemlékező kegyeleti események, a svábbálok rendezésének, valamint a májusfa-állítás és a szüreti multság, mint új szokás említése is.

A helyi nemzetiségi közösség újraélesztésében, megszervezésében a kisebbségi önkormányzatok a legtöbb településen meghatározó szerepet játszottak és játszanak, de sokan közülük megfogalmazzák azt az aggályukat, hogy minden erőfeszítés és eredmény sikerét veszélyezteti az asszimiláció, a hagyományos közösségek fölbomlása, a globalizáció, és a keleti országárszerek nemzetiségi szigeteinek lakóiban máig élő, mély gyökerű félelem.

„Nehéz elhittetni a hetven évesekkel (és a gyerekekkel), hogy nem lesz új málenkij robot és kitelepítés...” (Békés megye)

„Az asszimiláció nagyon gyors. A hagyomány és nyelvápolás még talán az ötvenes korosztálynak megy. A felgyorsult életvitel nem tesz jót a korábban egységes közösségeknek. A nálunk is megjelent angломánia a németeket fokozatosan háttérbe szorítja.” (Békés megye)

12 Ugyanakkor a regionális eltérések is jelentősnek mondhatók: az LDU 2000. évi Beszámolójában a Regionális Iroda vezetője arról számol be, hogy Békés megyében mindössze egyetlen tánc csoport képviseli a német nemzetiségi kultúrát. Geschäftsbericht 2000.

„Már késésben vagyunk. 15 évvel ezelőtt még lett volna lehetőség a szokások megtartására. A fiatal nemzedék elköltözött! Sajnos, a községben nemcsak a nemzetiségi, hanem a kulturális élet is mélyponton van.” (Bács-Kiskun megye)

„Késő. Azaz az egykori németek ma már csak német származású, asszimilálódott magyarok. Nem ismerik sem a német nyelvet, sem a német kultúrát. Gyerekeik/unokáik nem akarnak németek/svábok lenni.” (Budapest)

Ügymenet

A német kisebbségi önkormányzatok működése a törvényes előírásoknak megfelelően történik, üléseiket 56 százalékban az éves előírt hat alkalommal tartják, ám az önkormányzatok 27 százaléka jelezte, hogy ezen túlmenően szükség szerint bármikor összehívják a tagokat, 11,7 százalékuk havonta, 5,1 százalékuk azonban több mint tizenkét alkalommal tart testületi ülést.

Ugyancsak a rugalmasság jellemzi a kisebbségi önkormányzatokat a nemzetiségi lakossággal való kapcsolattartást, kommunikációt illetően is, az önkormányzatok 37,6 százaléka jelezte, hogy hetente, illetve legalább havonta tart fogadóórát, 39,2 százalékuk évente néhány alkalommal, illetve „követlenül” áll a nemzetiségi lakosság rendelkezésére, 13% csak a közmeghallgatáson számol be tevékenységéről, míg 10 százalékuk soha nem tart fogadóórát. Az utóbbi önkormányzatok azonban döntően kis településeken működnek, ahol – s ezt jelezték is – nincs szükség a formalizált kommunikációra, hisz a nemzetiségi lakosok a képviselőket otthon is, bármikor megkereshetik problémáikkal.

E problémák (143 információ) között első helyen (32,2%) a német egyesületek, oktatási intézmények támogatási kérelmei állnak, ezt követik a németországi munkavállalással és ösztöndíj-lehetőséggel kapcsolatos kérések (információ, segítség, 18,2%). Főként az idős nemzetiségi lakosság fordul szociális gondjaival a kisebbségi önkormányzatokhoz (16,1%) – mindenekelőtt kistelepüléseken, illetve fővárosi kerületekben –, a kárpótlással összefüggő ügyekben (11,9%) minden településszinten kértek információkat és segítséget a kisebbségi önkormányzatoktól.

Noha a törvény szerint a képviselőtestületi ülésekről nemzetiségi nyelven is készülhet jegyzőkönyv, a kisebbségi önkormányzatok praktikus okokból magyarul készítik a jegyzőkönyveket, és 68 százalékuk jelezte, hogy az önkormányzati ülések nyelve a magyar, 30 százalékuk két nyelven tartja az

üléseket, csupán egy önkormányzat jelezte, hogy az üléseken a képviselők kizárólag németül beszélnek, további két önkormányzat elnöke németül köszönti a testület tagjait, hogy azután az ülés magyarul folytatódjon. Míg a hivatalos kommunikációban a magyar nyelv dominanciája jellemző, addig az informális kommunikáció és kapcsolatok világában már a nemzetiségi nyelv használata látszik meghatározónak. A fogadóórák nyelveként ugyanis az érintett önkormányzatok 61 százaléka a németet jelölte meg. A nemzetiségi nyelvhasználat Baranya, Tolna megyékben kiugró mértékű a nemzetiségi lakosokkal való kommunikációban, az átlagosnál magasabb mértékben jellemzi a Bács-Kiskun, Győr-Moson-Sopron, valamint a Vas megyei kisebbségi önkormányzatokat; a nemzetiségi nyelvhasználat döntően a kisebb lélekszámú településeken eleven gyakorlat (a szóban forgó önkormányzatok 51,8 százaléka olyan faluban működik, melynek létszáma kevesebb mint 2 000).

Fontosnak tartottuk arról informálódni, hogy a német nemzetiségi önkormányzatok, illetve közösségek működése és élete megjelenik-e a helyi sajtóban, illetve televízióban (115 válasz). A települések 15,7 százalékában semmiféle médiával nem rendelkeznek, ez az arány gyakorlatilag az 1 000 lakosnál kisebb településkategóriát fedi le. Éppen úgy forráshiány állhat e jelenség, mint ama tény mögött, hogy mindössze a kisebbségi önkormányzatok 5,2 százaléka rendelkezik saját újsággal és/vagy kábeltévével. Az önkormányzatok 83,5 százaléka szerencsére helyet kap a helyi sajtóban és/vagy televízióban, amelyek az ülések tartalmáról, a fontos nemzetiségi ügyekről és rendezvényekről, jeles eseményekről tudósítanak, az esetek 54,6 százalékában magyar, 39,2 százalékában két nyelven. Kizárólag német nyelven való megjelenést mindössze 6 önkormányzat (6,2%) jelzett.

Kooperáció és békés –békétlen egymás mellett élés

A német kisebbségi önkormányzatok eltérő mértékben és módon vesznek részt a települési önkormányzatok munkájában. Már említettük, hogy a kisebbségi képviselők egy része (39%) egyben a települési önkormányzatnak is tagja. A kitöltés következtetlenségét jelzi, hogy az együttműködésre vonatkozó kérdéssel összefüggésben (177 válasz) csak 18 százalékban jelent meg a közös tagság, elsősorban a kistelepüléseken. A települési önkormányzat munkájában való részvétel legfőbb terepe a képviselőtestületi üléseken való részvétel, amelyet 52 százalékban említettek meg. A bizottsági munkában való részvételt az önkormányzatok 14 százaléka tartotta fontosnak; jellemzően a városokban működő önkormányzatokról van szó, ahol a települési

képviselőtestület létszáma, politikai tagoltsága is szükségessé teszi a döntések előkészítésében fontos szerepet játszó bizottsági munkát. Az önkormányzatok 11,1 százaléka jelezte, hogy a települési önkormányzattal fönntartott informális kapcsolatok is fontosak a hatékony és gyümölcsöző együttműködés fenntartásában.

A nemzetiségi és települési önkormányzatok közötti együttműködés megítélése általában pozitív, a konfliktusok, ha vannak, személy-függőek. Már csak ezek kiküszöbölése miatt is fontos – s amúgy erre a feleket a törvény is kötelezi –, hogy a két testület között megszülessenek az együttműködés formális kereteit szabályozó rendeletek, mindenekelőtt az együttműködési megállapodás. A kisebbségi önkormányzatok (111 válasz) 84 százaléka jelezte, hogy létezik ilyen dokumentum, 15,3 százaléka azonban nemmel válaszolt: Baranya, Békés és Tolna megyei és döntően a 2 000 lelkesnél kisebb településeken működő önkormányzatok jelezték leggyakrabban az együttműködés formális kereteinek, dokumentumainak hiányát. Igaz, a kisebbségi önkormányzatok vezetői szerint az együttműködés eredménye nem a kapcsolatok formális rögzítésén múlik: *„Papír nélkül nagyobb a szabadság és rugalmasság, ha valaki segíteni akar”* (Budapest).

Arra a kérdésre, hogy a települési önkormányzat betartja-e a költségvetés elkészítésére vonatkozóan az Államháztartási Törvényben rögzített szabályokat, a kisebbségi önkormányzatok 91 százaléka igennel válaszolt. A nemleges válaszok többségét Tolna megyei önkormányzatok adták.

A nemzetiségi érdekek érvényesítése területén a kisebbségi önkormányzatok kezében lévő legfontosabb eszköz az egyetértési jog, illetve vétőjog. Az önkormányzatok (121 adat) 10,7 százaléka élt vétőjogával, a 13 eset közül 3–3 Bács-Kiskun, valamint Pest megyében fordult elő, és jellemzően, a helyi politika tagoltságával összefüggő sajátosság, hogy e végső jog érvényesítésére az önkormányzattal szemben a nagyobb községekben, illetve városokban és egy fővárosi kerületben került sor. Felsőbb fórumhoz, a megyei Közigazgatási Hivatalhoz, illetve a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosához az önkormányzatok 11,6 százaléka fordult tájékoztatásért, állásfoglalásért, elsősorban Bács-Kiskun, Békés és Pest megyei nagyközségekből, városokból.

A vétőjog alkalmazására az esetek döntő többségében a nemzetiségi oktatással összefüggő kérdésekben kerül sor: pedagógiai program elfogadása; iskola, illetve osztály alapítása, összevonása, megszüntetése; a nemzetiségi normatíva felhasználása. Emellett oktatási és művelődési intézményvezető kinevezése,

a nemzetiségi település- illetve utcanév használata vagy a népszámlálás előkészítése tárgyában éltek a vétójoggal, fordultak felsőbb szervezethez.

Igaz, csak 9 esetben számoltak be erről, de a települési és nemzetiségi önkormányzatok közötti viszony természetéről valamivel többet árul el az, hogy miért nem éltek végső soron a vétójoggal, illetve miért nem fordultak jogorvoslatért akkor, amikor pedig szükséges lett volna. Ennek egyik hangsúlyozott oka az önkormányzattal meglévő jó (kiváló) viszony vagy a békesség megőrzése, a konfliktusok gerjesztésétől való félelem. Ám az is kiderül, hogy a békességes viszony lényegében függőséget jelent, amikor azért nem élnek alapvető jogaikkal, pl. a költségvetés elfogadásánál, *„mert akkor veszélybe kerülhet a működési feltételeket biztosító önkormányzati támogatás is”* (Bács-Kiskun megye). Van, aki úgy véli, hogy „értelmetlen” a vétójog alkalmazása, noha a szóban forgó településen „diktálnak”. *„Véleményünkre nem figyelnek. Költségvetési döntésünket figyelmen kívül hagyják.”* (Veszprém megye) *„Évek óta nem vonnak be bennünket a nemzetiségi intézmények költségvetése előkészítésébe. Széjjel szemben nem lehet.”* (Tolna megye)

A kisebbségi önkormányzatok gazdálkodása

A német kisebbségi önkormányzatok gazdálkodására vonatkozó adatok elemzése kapcsán újólágrá kell mutatnunk a kitöltés pontatlanságaira és az így előállt egyenlenségekre. Mindazonáltal úgy véljük, hogy így is hiteles kép rajzolódik ki a német kisebbségi önkormányzatok gazdálkodásának szerkezetéről, jellemzőiről. (Az elemzésben az arányok bemutatására törekszünk. 1999 és 2000 évekre áll rendelkezésünkre az önkormányzatok bevételeiről és kiadásairól, s noha két év adatai alapján nem tehetünk igazán megalapozott kijelentéseket a változásokról, azokra mégis utalunk. A zárójelben szereplő arányszámok az időrendnek megfelelően követik egymást.)

A bevételek szerkezete

A német kisebbségi önkormányzatok bevételeinek döntő hányadát (58,2, illetve 54,9%) a minden önkormányzatnak normatív alapon és egységesen juttatott állami támogatás, második legnagyobb tételét (23,1, illetve 16%) a helyi önkormányzatok által a kisebbségi önkormányzatoknak juttatott pénzügyi „támogatás”¹³ jelenti. Az LDU, illetve a Megyei Szövetségek által juttatott támogatás mértéke –, amelyek esetében megpályázandó összegekről van szó – 2–3% között mozog, ennél valamivel jelentősebb arányban (2–6%

között) szerepel a bevételek között a Német Belügyminisztériumtól kapott támogatás (erről lásd alább részletesen), míg a más, az anyaországból vagy a testvértelepülésekről érkező pénzek aránya elenyészőnek (nem éri el az 1 százalékot) mondható.¹⁴ Ugyancsak alacsonynak mondhatóak a magyarországi alapítványoknál megpályázott, illetve költségvetési szervektől kapott támogatások aránya (2, illetve 1% körül mozog). Igen tanulságos, hogy bevételeik növelésére a kisebbségi törvény adta jogi lehetőségekkel az önkormányzatok nem tudnak élni, a saját vállalkozásból, illetve az önkormányzathoz kötődő alapítványból befolyó bevételek nem éri el az 1 százalékot.

A bevételek között föltűnően nagy (9,3, illetve 17,9%) az „egyéb” bevételek aránya. A két év bevételeinek szerkezetét egybevetve a helyi önkormányzati támogatás arányának csökkenését regisztrálhatjuk, amely azonban lényegében az egyéb bevételek nagymértékű növekedésének köszönhető. Az „egyéb” bevételi kategória mindazonáltal korántsem megfoghatatlan, mert az esetek túlnyomó többségében az előző évi áthozat, tehát megtakarítás áll mögötte. E ténnyel összefüggésben természetesen lehet a klisék otthonos terepére tévedve, a „sváb takarékoságot” emlegetni: kétségtelen tény, hogy az önkormányzatok a jelentős támogatási igények mellett is törekszenek tartalékok képzésére, mindenekelőtt azért, mert túlnyomó többségük kizárólag az állami támogatás szinte semmire sem elég összegéből gazdálkodik és/vagy nem bízhat egyéb források állandóságában.

Alapvető fontosságú és egyben intő jel is az a tény, hogy a település lélekszámával egyenes arányban növekszik a települési önkormányzattól kapott támogatás aránya a kisebbségi önkormányzatok bevételi szerkezetében:

13 Az idézőjelet az indokolja, hogy a települési önkormányzat által átadott pénzeszközökkel az esetek többségében (az együttműködési megállapodásban nem feltétlenül rögzített módon) delegált feladatok is állnak. Ismerünk olyan (a mintában egyébként nem szereplő) kisvárost, ahol a települési képviselőtestület átadta a nemzetiségi egyesületek támogatására szánt pénzeszközöket a kisebbségi önkormányzatnak, s nem feltétlenül ama belátástól vezérelve, hogy a nemzetiségi kultúra a kisebbségi önkormányzat hatáskörébe tartozik, inkább azért, hogy a kevés pénz szétosztásával járó konfliktusokat a kisebbségi önkormányzat viselje.

14 E vonatkozásban azonban hangsúlyozni kell, hogy a külföldi alapítványi, egyesületi, egyházi támogatások nem feltétlenül a kisebbségi önkormányzatokhoz jutnak, hanem a támogatandó kulturális, egyházi stb. szervezetekhez. A német kisebbségi kulturális rendezvények legjelentősebb támogatója a Baden-Württemberg tartományi Donaueschinger Kulturstiftung. Az LDU megalakulása óta az alapítvány támogatását elnyerni az országos önkormányzat egyetértő véleményével lehetséges.

a határvonal a bővös 5 000-es lakosság számnál húzódik: e kategóriában már öt-hatszorosa a különbség a nagyobb település javára. Más szóval, a település-hierarchia magasabb grádicsain álló községekben és főként városokban a kisebbségi önkormányzatok több forrással és így nagyobb mozgástérrel rendelkeznek, míg a kisebb falvakban a kisebbségi önkormányzatok az állami támogatás nyújtotta szűkös keretei között kénytelenek fészkelődni. S ha a települési önkormányzatoktól való anyagi függőség nyúgként, rosszabb esetben kiszolgáltatottságként jelenik is meg az érintett kisebbségi politikusok számára – különösen a két önkormányzat közötti nem felhőtlen viszony esetén –, egyetérthetünk azzal a megállapítással, hogy „*a település méretével nincs feltétlenül és korlátlanul egyenes arányban a kisebbségi önkormányzat támogatási szükséglete (...) a kisebb településeken aránylag nagyobb a „teher”, ha kisebbségi önkormányzat alakult*”. (Csefkó-Pálné (szerk.) 1999, 81.)

Sarkítva azt mondhatjuk, hogy a forráshiányos települések kisebbségi önkormányzatai is forráshiánnyal küszködnek. Az 1997/98-as kutatás megállapította, hogy főként a német kisebbségi önkormányzatok körében fordul elő a települési önkormányzat viszonntámogatása (i.m. 83.). Nos, ez a kistelepüléseken fordul elő, példa erre az a 278 lelkes baranyai falu (a németek becsült aránya 60%), amelynek kisebbségi önkormányzata szerény, ám teljes (7–800 ezer forintos és részben kamatokból és tartalékképzésből elért) bevételét átadta a települési önkormányzatnak, s az eredményei között így joggal említheti, hogy támogatásával újjátották fel a község házát, a buszpályaudvart és a ravatalozót, építettek játszótérrel.

A kiadások szerkezete

A kiadások között természetesen a működési költségek jelentik a legnagyobb tételt (39, illetve 38%), emellett összességében a nemzetiségi kultúra/művelődés (23,3, illetve 21%) és a nemzetiségi oktatás (13 és 9%) képezik a kiadások fő terepét. Az „etno-biznisz” korlátozott lehetőségeire mutat rá a képviselői tiszteletdíjak 9–11 százalékos aránya az összes kiadáson belül. A megyék közötti eltérő arányok e tekintetben (az eltérő, gyakran igen alacsony esetszám okán) nem mondanak annyit, mint a települési kategóriák szerinti megoszlás: a városi lélekszámú, valamint, sajátos módon, a 2–5 000 lakost számláló településeken mondható jelentősebbnek a képviselői tiszteletdíjak súlya a normatív támogatáson túl is bevételekkel (elsősorban települési, kerületi támogatással) rendelkező kisebbségi önkormányzatok kiadásai között.

A kisebbségi önkormányzatok egyedül vagy a települési önkormányzattal együttműködve gyakran felelősek a nemzetközi, testvértelepülésekkel való kapcsolatok ápolásáért, az erre fordított költségek az összes kiadások 3–4 százalékát teszik ki (utazások, illetve vendégek fogadása, reprezentatív költségek). A szociális kiadások sem nevezhetők számottevőeknek (2,5–4,4 % között), s lényegében az idősek, illetve az idősek intézményeinek és klubjainak rendszeres vagy alkalmi támogatását jelentik. A kisebbségi törvény intencióinak, a kisebbségi önkormányzatoknak nyújtott jogosítványoknak megfelelően és a költségvetés keretein belül az oktatás, mindenekelőtt azonban a kultúra képezik azt a terepet, ahol a kisebbségi önkormányzatok anyagi támogatást nyújtanak, illetve ahol az intézmények, civil szervezetek a legnagyobb mértékben veszik igénybe/szorulnak rá e támogatásra.

A nemzetiségi oktatás a települések döntő többségében a kilencvenes években indult meg, illetve bontakozott ki, az alföldi városokban, a kelet-magyarországi települések némelyikében a vizsgálat idején tervezték az óvodai vagy iskolai nemzetiségi oktatás megindítását. E folyamatban a kisebbségi önkormányzatokra nagy feladat hárult, részben, mert nem egy esetben maguk kezdeményezték az oktatás elindítását, részben, s elsősorban, mert a pénz- és eszközhányal küzdő iskolákat viszonylag jelentős összegekkel támogatják (tankönyvek beszerzése, pedagógusok képzésének, szakképzésének támogatása, nyelvi táborok szervezése, a gyermekek külföldi útjainak támogatása stb.). Támogatásból pedig soha nem lehet elég: a nemzetiségi oktatási intézmények, legalábbis a kérdőív tanúsága szerint a helyi kisebbségi önkormányzatoktól az esetek 28,2 százalékában anyagi, míg 45,5 százalékában anyagi és szakmai segítséget egyaránt igényelnek, és pedig a település nagyságától lényegében függetlenül.

A nemzetiségi kultúra és civil szervezetek támogatása egyfelől az egyesületek, elenyésző számú alapítványok, másfelől a művelődési intézmények számára, valamint a kulturális rendezvények megszervezésére szánt kiadásokat jelenti. E vonatkozásban is elmondhatjuk, a nemzetiségi egyesületek, kulturális szervezetek, csoportok több mint kétharmada (68%) a kilencvenes években alakult meg, s hogy a nemzetiségi kultúrát és hagyományokat ápoló közösségeket a kisebbségi önkormányzatok 95 százalékban anyagilag támogatják, a rendezvények szervezésében való segítség, illetve a helyiség biztosítása ehhez képest elenyésző mértékben került említésre.

Az *egyéb* kategória részesedése a kiadások között is magasnak és a két év vonatkozásában emelkedőnek mondható. Ugyanakkor mögötte olyan kiadások húzódnak, amelyek felújítást szolgálnak és/vagy lényegében egybeesnek a működési költségek, a kultúra és civil szféra vagy az oktatás támogatásával: irodafelszerelés, számítógép, bútor beszerzése; népviseleti ruhák varratása, helytörténeti munka kiadása, CD-vásárlás, az egyház támogatása és szentelmények rendbentartása – kőkeresztek renoválása, községi kereszt fölállítás; nyelvvizsgák költségének finanszírozása, az iskolának padok, székek vásárlása; és újlag egy községi intézmény felújításában való közreműködés vagy a helyi temető rendbetétele, játszótér létesítése, vagy a körjegyzőség fenntartásához való hozzájárulás kifizetése.

A németországi támogatások jelentősége

Közismert tény (Eiler 1999, 176.), hogy a német szövetségi állam a Bundestag határozata értelmében jelentős, évi 2–2,5 millió DM értékű támogatásban részesíti a magyarországi német kisebbség intézményeit, 1995 óta önkormányzatait.¹⁵ A kisebbségi önkormányzatok megalakulása előtt a támogatások a Magyarországi Németek Szövetsége közreműködésével kerültek a kérvényezőkhöz, 1995 óta a kérelmek elbírálása az LDU illetékes bizottságaiban történik, majd a közgyűlés jóváhagyásával kerül a támogató minisztérium elé.

A német állami támogatások egy része a német kisebbségi önkormányzati struktúra megerősítését célozza. Az alsó szintek felől fölfelé haladva ez a kisebbségi önkormányzatok irodáinak felszerelését jelentette és jelenti, a 2000 DM mintegy „normatív” alapon jár minden német kisebbségi önkormányzatnak. A BMI ezen kívül hozzájárult a regionális irodák kialakításához, és csökkenő mértékben az irodák munkatársainak fizetését is fedezi, ezen kívül az LDU ügyvezetőjének bérét állja. Az elmúlt években a BMI az LDU központi irodájának megvételeiben és kiépítésében vett részt, majd a nagy projekt, a Haus der Ungarndeutschen kivitelezésében nyújtott jelentős támogatást. E nagy költségigényű beruházásoknak köszönhető, hogy a BMI-támogatások szerkezete az elmúlt években eltolódott, a települési szint (átmeneti) hátrányára.

15 Jelenleg csak a Bundesministerium des Innen (BMI) nyújtotta támogatásokról rendelkezünk megbízható adatokkal, amelyeket az LDU bocsátott rendelkezésünkre. A Donau-schwäbische Kulturstiftung és a Hermann-Niermann-Stiftung is jelentős nagyságrendű támogatásban részesíti a kulturális, oktatási intézményeket. (lásd Eiler 1999, 176.)

Az 1996–2000. évi időszakra rendelkezésre álló adatok szerint a települési szinteknek juttatott éves támogatás aránya a következőképpen alakult: 1996: 55,1%; 1997: 80%; 1998: 26,2%; 1999: 7,9%; 2000: 38,3%. Az említett időszakban összességében a BMI-támogatások 44 százaléka jutott tehát helyi, települési szintre, míg 66% az említett költségek fedezésére s emellett magyarországi német szakemberek továbbképzésére, konferenciák, nyelvi és ifjúsági táborok szervezésére, valamint a szekszárdi Deutsche Bühne támogatására.

Települési szinteken az említett irodafelszerelés mellett a német kisebbség egyesületeinek, civil szervezeteinek, általában a nemzetiségi közösségnek otthont nyújtó *Begegnungsstätte* (Közösségi Ház, amolyan kis kultúrház) és *Altentagesstätte* (Idősek Napközi Otthona) kialakításához, illetve felszereléséhez nyújt a BMI támogatást, átlag 10–12 000 DM értékben. Nagyon fontos megjegyeznünk ezzel kapcsolatban, hogy ez a támogatás nem a kisebbségi önkormányzatot illeti, hanem az intézményeket, amelyek fenntartója csak az esetek kisebb részében maga a kisebbségi önkormányzat. A kérdőívek kitöltői 45 esetben jelezték, hogy a településen működik Közösségi Ház¹⁶, ezeknek 55 százalékát a települési önkormányzatok tartják fenn, míg a jelzett 29 Öregek Napközije esetében a fenntartó 76 százalékban a települési önkormányzat. Az eltérés abból fakad, hogy a Közösségi Házakat (amely állhat egyetlen helyiségből is) valóban elsősorban (bár nem kizárólagosan) a német nemzetiségi kultúrához kapcsolódó egyesületek, szervezetek veszik igénybe, illetve elsősorban nemzetiségi rendezvényeket tartanak itt. (Ezért fordul elő a fenntartók között néhány esetben egyesület is.) Az Idősek Napközi Otthonai esetében azonban döntően olyan régi vagy új intézményekről van szó, amelyek a szociális törvényben előírt kötelezettségüknek megfelelően, a települések teljes időskorú lakosságának ellátását szolgálják. Más szóval: eme szociális intézmények támogatásával a német állam nem pusztán a magyarországi német kisebbséghez tartozókat támogatja, hanem a szolgáltatást igénybe vevők teljes körét, s hozzájárul az intézményhálózat fejlesztéséhez is.

Többszörösen igaz mindez a települési szinteken megjelenő, de a kisebbségi önkormányzatokhoz közvetlenül (formálisan) nem is kapcsolódó, német nemzetiséggel rendelkező településeken (természetesen elsősorban városokban) működő egészségügyi intézmények – szakrendelők, kórházak, klinikák –

16 61 esetben nem töltötték ki a rubrikát; az LDU kimutatásainak ismeretében a kérdőívet kitöltő kisebbségi önkormányzatok településein is nagyobb a Közösségi Házak és az Öregek Napközijének aránya.

eszközberuházásainak támogatására (amelyek egyben, az összegeket illetően, a legnagyobb tételt jelentik a helyi szintre juttatott támogatások között).

A német szövetségi kormány által a német nemzetiségi lakta településeknek juttatott támogatás mind összegét, mind súlyát tekintve nagy fontosságú a nemzetiségi intézmények kiépítésében és fenntartásában, s a kisebbségi önkormányzatok igényt is tartanak e támogatásra „az anyaországtól”. A beérkezett kérdőívek alapján a németországi támogatások 80 százaléka állami forrásból (BMI) érkezik. (Kétségtelen tény, hogy a honi kisebbségek közül egyedül a németség élvezi a gazdag és bőkezű anyaország támogatását.) A kisebbségi önkormányzatok számára közvetlenül a működés infrastruktúrájának kialakításában játszott és játszik még szerepet a BMI, közvetve természetesen azáltal is, hogy az említett intézmények létesítésében, fejlesztésében (eltérő mértékben) levette a terhet a kisebbségi önkormányzat válláról. Ugyanakkor világosan látnunk kell, hogy a német támogatással (mivel nem is ez a célja) nem válthatóak ki a mindennapi működtetéssel, az ügymenettel, illetve a helyi nemzetiségi közélet fenntartásával, támogatásával járó nehézségek.

Ami a települési szintekhez eljuttatott támogatások megyék, illetve régiók közötti megoszlását illeti, egyfelől egyértelműnek látszik a kisebbségi közélet aktivitásával, a kisebbségi önkormányzatok megalakulásának idejével, az egyes megyék/régiók érdekérvényesítő erejével való összefüggés. A német kisebbségi közbeszédben gyakran elhangzik a megjegyzés a baranyaiak (erő)forrásokhoz közeli helyzetéről, kijáró képességéről; a viszonylag valóban kedvező pozíció számos tényezőnek köszönhető, a németség viszonylag egységes tömbben való megmaradásának, a pécsi nemzetiségi szellemi központoknak, s ennek köszönhetően az elkötelezett nemzetiségi értelmiségiek nagy számának. Tény, hogy a nemzetiségi elit (ha van ilyen egyáltalán) jelentős részben a dél-magyarországi régióból származik. Ugyanakkor az is tény, hogy pl. a németországi állami és más támogatások megszerzése terén nem mindegyik település tanúsított ügyességet, a jelentősebb támogatási összeg tehát nem egyenletesen oszlik meg a települések között.¹⁷ Abban, hogy az 1992–95 közötti időszakban a német támogatásoknak több mint a fele Baranya megyének jutott, a Szövetséghez fűződő kapcsolatokon túl a működő nemzetiségi szervezetek, egyesületek, kulturális csoportok aktivitása is döntő szerepet játszott.

17 Az egyik legsikeresebb pályázónak a magyar források megszerzésében is ügyes Bóly bizonyult. Lásd még: Kovács 1996

Másfelől az is kitűnik, hogy az LDU megalakulása óta arra törekszik, hogy kiegyensúlyozza a kétségtelenül meglévő egyenlőtlenségeket, úgy a szervezeti-képviseleti oldalon, mint a támogatásokhoz való hozzájutás tekintetében.

Összegzés

Az előző alfejezet tanulságaival kezdve, valóban igaz: a kevés pénzből túl sok feladatot kell ellátniuk a kisebbségi önkormányzatoknak. Ahol kizárólag a normatív állami támogatásból kénytelenek gazdálkodni, ott végképp alig jut pénz a kultúra, oktatás támogatására, ahol a települési önkormányzat is juttat valamennyit a kisebbségi önkormányzatok kasszájába, erősödik utóbbiak függősége, kiszolgáltatottsága, különösen, ha a két testület viszonya nem harmonikus. Úgy láthattuk, hogy a nemzetiségi kultúra és oktatás anyagi támogatása nem egyforma mértékben terheli meg a kisebbségi önkormányzatokat. Ezért egyfelől osztjuk az ombudsmani észrevételt a kisebbségi önkormányzatok állami támogatási rendszerének átalakítását illetően, úgy véljük azonban, hogy a reform során a méltányosság elvének is érvényesülnie kell, tehát fokozott figyelmet (és nagyobb összeget) kellene fordítani az olyan kis (apró) településekre támogatására, ahol a hagyományos közösségek viszonylag épen megmaradtak és őrzik hagyományait, de amelyek a fokozott forrás- és eszközhiány mellett korlátozott érdekérvényesítési képességgel is jellemezhetők.

Az 1997–98-as kutatás szerint *„a kisebbségi igények általában nem túlzóak, és sokkal inkább a részvétel, véleménynyilvánítás lehetőségére, mint a hatalom és források elkülönült birtoklására irányulnak”*¹⁸, mert a kisebbségi önkormányzatok döntő többsége nem tartotta szükségesnek saját fenntartású kisebbségi intézmények működtetését. Ugyanakkor azonban a német kisebbségi önkormányzatok 15 százaléka jelezte, hogy szívesen tartana fenn saját intézményt.¹⁹ Szeretnénk először is leszögezni, hogy véleményünk szerint a kisebbségi önkormányzatok, korlátozott, ám reális hatalmi pozícióban vannak lényegében a támogatási források elosztása révén. Ugyanakkor ezek az elosztható összegek igen alacsonyak, ráadásul a kultúra és az oktatás területein kell őket felhasználni, amelyek állami támogatásoktól függenek és évtizedek óta alulfinanszírozottak. Vagyis: *szegények támogatnak szegényeket*, eszközök híján az önkormányzatok re-

18 Csefkó-Pálné(szerk.) 1999, 113.

19 Uo. 153.

alításérzéke jelentkezik abban, hogy többségükben nem akarnak saját intézményt fenntartani. *„Addig, amíg a különböző intézmények államilag ennyire alulf finanszírozottak, erősen fontolóra kell venni, mit szabad feladatként felvállalni. Azért, hogy ez ne indukáljon újabb konfliktust, nem is feszegetném ezt a kérdést.”* (Baranya megye). Némileg sarkosan fogalmazva, a kulturális autonómia pénz nélkül csupán vágyálom marad.

Az is igaz, hogy az elkötelezett, a nemzetiségi politizálást ingyen végző kisebbségi képviselők nagy része a meglévő feladatok ellátásával is nehezen birkózik meg, ezért például a kisebbségi önkormányzatok tevékenységi körének és jogosítványainak bővítését nem tartja szükségesnek. (Az önkormányzatok harmada véli úgy, elegendőek a jelenlegi jogosítványok.) A nehézségek az *„érdemi hatáskörök hiányában”*²⁰, s mint vizsgálatunkból kitűnik, a helyi szintű nemzetiségi politizálás viszonylag alacsony presztízseben egyaránt föllelhető, ugyanakkor a települések jelentős részében a kisebbségi önkormányzatoknak a (hiányzó) nemzetiségi közösségek építésének gyakran sziszifuszi feladattát is magukra kell vállalniuk.

Mindezek alapján érthető, hogy a kisebbségi önkormányzatok jelentős része feszeng jelenlegi helyzetében, és valamilyen módon nagyobb mozgásteret és megbecsülést kíván magának. A kisebbségek parlamenti képviseletét a megkérdezett önkormányzatok 86,9 százaléka tartja szükségesnek, a helyi kisebbségi önkormányzatok jogosítványainak bővítését 54,9 százalékuk üdvözölné.

Minderre azért van szükség, fogalmaznak a helyi kisebbségi politikusok, mert jó lenne, ha a települési önkormányzat nem csak *„amolyan kulturális szervezetnek”* (Bács-Kiskun megye) tekintené a kisebbségi önkormányzatot. És van olyan Fejér megyei önkormányzati vezető, aki szerint a kisebbségek parlamenti képviseletére azért van szükség, mert *„így komolyabban vennék a tevékenységünket, nem csak 'játékos erőlködésnek’”*.

20 Uo. 132.

HIVATKOZÁSOK, IRODALOM

- A nemzeti és etnikai kisebbségek részvétele a közéletben.* Nemzetközi tudományos konferencia. (Szervezők: Collegium Budapest, a Lundi Egyetem Raoul Wallenberg Intézete, Emberi Jogi Információs és Dokumentációs Központok). Raoul Wallenberg Szeminárium. Collegium Budapest 2001. május 8.
- Az önkormányzatok döntéshozói 1990–1998.* KSH 1999.
- Csefkó Ferenc- Pálné Kovács Ilona (szerk.) *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon.* Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely-MTA Regionális Kutatások Központja 1999.
- Beszámoló a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának tevékenységéről.* (1997,1998, 1999)
- Bottlik Zsolt: *Etnikai földrajzi vizsgálatok a német kisebbség körében a Dunántúli-középhegység területén, a XVIII. századtól napjainkig.* Doktori értekezés 2000.
- Demeter Zayzon Mária: A tarjáni német kisebbségi önkormányzat. In: Csefkó Ferenc- Pálné Kovács Ilona (szerk.) *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon.* 1999. pp. 284–300.
- Eiler Ferenc: Az országos német, szlovák és horvát kisebbségi önkormányzatok első négy évének működési tapasztalatai. In: Csefkó-Pálné (szerk.) *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon.* 1999. pp. 172–185.
- Eiler Ferenc-Kovács Nóra: A kisebbségi önkormányzatok rendszere Magyarországon. *Regio* 2000/3 pp.81–122.
- Erb Mária: A magyarországi németek nyelvi helyzete. In: *Barátság* 2001. április 15. pp. 3142–3144.
- Hazai kisebbségek az ezredfordulón.* A Magyar Kultúra Alapítvány és a Barátság szerkesztősége közös konferenciája. 2001. február 16. Nyomtatásban megjelent: *Barátság.* VIII. Évfolyam, második szám, 2001. április 15. pp. 3137–3169.
- Kovács Katalin: Egy eminens község eminens önkormányzata. Önkormányzati választások Bólyban, 1994. In: Böhm Antal és Szoboszlai György (szerk.): *Önkormányzati választások 1994. Politikai szociológiai körkép.* Budapest, MTA PTI, 1996. pp. 365–397.
- Kovács Katalin- Váradai Monika Mária: Németbóly, Nagynyárad, Pilisvörösvár, Solymár. In: Csefkó Ferenc- Pálné Kovács Ilona (szerk.) *Kisebbségi önkormányzatok Magyarországon.*1999. pp. 265–284.
- Rátkai Árpád: A kisebbségi önkormányzatok legitimációhiánya. *Regio* 2000/3 pp. 122–133.
- Seewann, Gerhard: *Ungarndeutsche und Ethnopolitik.* Ausgewählte Aufsätze. Osiris-MTA Kisebbségkutató Műhely-Magyarországi Németek Országos Önkormányzata. 2000.
- Váradai Monika Mária : Választási tablóképek Pilisvörösváron. In: Böhm Antal és Szoboszlai György (szerk.): *Önkormányzati választások 1994. Politikai szociológiai körkép.* Budapest, MTA PTI, 1996. pp.405–437.